

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2007)

**Avaluació del programa de
tractament d'agressors
domèstics**

Autors

Marian Martínez García
Meritxell Pérez Ramírez
Joan Manel López Capdevila

Any 2008

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ I MARC TEÒRIC.....	4
2. OBJECTIUS DE LA RECERCA	8
3. METODOLOGIA	9
3.1 Subjectes.....	9
3.2 Instruments d'avaluació.....	9
3.3 Fonts d'informació	10
3.4 Disseny i anàlisi de dades.....	11
4. RESULTATS.....	13
4.1 Resultats descriptius	13
4.2 Anàlisis comparatives.....	18
4.3 Correlació entre variables psicològiques.....	20
5. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS	22
6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	25
7. ANNEXES	27

1. Introducció i marc teòric

En els darrers anys està augmentant la conscienciació ciutadana sobre els delictes de violència de gènere. Aquest fet té unes conseqüències evidents, com són una major repercussió als mitjans de comunicació, una major consideració policial cap a la víctima, una major consciència judicial del risc dels agressors, amb la conseqüent adopció de mesures preventives, i una major consideració política, que implica reformes legislatives, socials i penals. La presa de consciència no és únicament pels elements socials, polítics i judicials esmentats, sinó també per les víctimes d'aquests delictes, que prenen progressivament actituds més actives en la denúncia de la seva situació, enfrontant-se amb l'agressor. Aquesta circumstància es reflecteix en un creixement mantingut del nombre de denúncies, de delictes i faltes, en els darrers anys. Alguns estudis internacionals han estimat que entre l'11 i el 13 per cent de les parelles experimenten al llarg de la seva relació alguna forma de violència física (Browne, 1989; i Redondo, 2008). Com a exemple d'aquest increment, a Espanya, durant l'any 2006 es van registrar un total de 62.168 delictes i faltes de maltractament cap a la dona produïts per la seva parella o ex-parella (dades procedents del Ministeri d'Interior i de l'Institut de la Dona). Tot i aquestes xifres, cal tenir en compte que es considera que l'índex de denúncia es troba entre el 5 i 10% del total de casos que succeeixen, per tant, a partir d'aquest índex es podria estimar que anualment podrien arribar fins als 600.000 casos de violència domèstica (Martín Barroso i Laborda Rodríguez, 1996/1997; Benítez, 2004; i Redondo Illescas i Andrés Pueyo, 2004). També s'ha de tenir present que, tot i que les denúncies han augmentat considerablement, també és cert que el número de morts fruit de la violència domèstica es manté estable situant-se la xifra al 2007 en 72 dones assassinades per la seva parella (dades procedents del Centre Reina Sofia per a l'estudi de la violència). Com a conseqüència de tot això, s'ha produït paral·lelament un creixement progressiu de la població penitenciària per aquesta tipologia delictiva.

Així doncs, aquesta progressiva conscienciació general de la malauradament dramàtica violència de gènere no pot tampoc deixar de tenir una consideració

especial en l'àmbit penitenciari. És precisament en aquest darrer engranatge de la justícia on s'ha de complir, per als casos en què altres mesures no han estat efectives, la finalitat constitucional que impregna totes les tasques de tractament: la rehabilitació i reinserció social del delinqüent. Aquesta reinserció pot implicar un doble benefici, en primer lloc per al subjecte, i en segon lloc per a la mateixa societat, perquè un procés de reinserció satisfactori suposaria la disminució del risc del subjecte un cop que aquest retorni a la vida comunitària. No s'ha d'oblidar que els agressors domèstics presenten un alt risc de repetició de la conducta violenta en una nova parella (Ohlin i Tonry, 1989). Sense el tractament adient, la utilització de la violència queda consolidada dins el repertori comportamental del subjecte com una conducta que ha mostrat tenir certs beneficis, per exemple, la submissió de la dona, sensació de poder, etc. (Echeburúa, Fernandez-Montalvo i Amor, 2006).

Des d'aquesta perspectiva, l'objectiu del tractament d'interns penats per delictes de violència de gènere no és substancialment diferent del corresponent a qualsevol altra tipologia delictiva, però sí que presenta algunes característiques distintives que s'han de considerar per tal de complir d'una forma més eficaç amb el mandat constitucional. Aquestes diferències estan precisament originades per la idiosincràsia dels subjectes protagonistes de la conducta violenta, així com les peculiaritats pròpies de la violència que exerceixen. Diferents autors han posat de relleu una sèrie de dèficits psicològics i altres problemes en els maltractadors (Aguilar et al., 1995; Echeburúa et al., 2001; Echeburúa i Fernández-Montalvo, 2001, 2006; Fernández, Montalvo, Echeburúa i Amor, 2005; Matud et al., 2003) com per exemple: no reconeixement de la violència exercida, abús de substàncies tòxiques, trastorn de personalitat, alta impulsivitat, repertori pobre d'emocions, mites sexistes i distorsions cognitives, etc. Els tractaments aplicats a agressors domèstics acostumen a tenir com a objectiu tant el canvi d'actituds i creences afavoridores de la violència, com el canvi dels comportaments i hàbits violents. A Espanya existeixen programes de tractament per a maltractadors tant a les presons com en l'àmbit comunitari. Els programes que s'apliquen a presó inclouen els següents ingredients o mòduls terapèutics: acceptació de la responsabilitat, empatia i expressió d'emocions, desenvolupament d'habilitats i

prevenció de recaigudes, a més del tractament d'algunes problemàtiques associades com el consum d'alcohol. En aquest context s'emmarca la intervenció realitzada aquests darrers anys amb interns penats per violència domèstica al Centre Penitenciari Quatre Camins de Barcelona.

Una ampla revisió d'aquesta temàtica ha estat realitzada recentment per Santiago Redondo en el seu manual titulat "*Manual para el tratamiento psicológico de los delincuentes*" (Redondo, 2008). A continuació es destacaran alguns aspectes rellevants sobre l'eficàcia dels programes de tractament amb delinqüents i les repercussions que això té per al nostre estudi. A l'hora d'avaluar els resultats d'un programa de tractament amb delinqüents es pot fer a través de dos tipus de mesures. Per una banda es poden avaluar les variables o necessitats criminogèniques, que són aquelles que estan directament relacionades amb el delicte. Aquestes es poden obtenir amb una mesura directa que és la reincidència. També poden ser avaluades les variables personals i clíniques, que són aquelles variables que fan referència a diversos trets, actituds i conductes del subjecte que suposadament guarden relació amb el fet delictiu (Redondo, 2008).

La reincidència és intrínsecament la millor mesura, perquè l'objectiu final dels tractaments amb delinqüents és que aquests no tornin a cometre nous delictes. Malgrat això presenta una sèrie de problemes. En primer lloc, es pot afirmar que és difícil trobar una mesura adequada de reincidència, ja que aquesta fa referència a un terme molt global i per tant planteja una sèrie de buits difícils de resoldre com per exemple adjudicar quin criteri d'èxit s'utilitza; si es fan valoracions del tipus "tolerància zero" o per contra es tenen en compte les millores respecte el nivell de risc de cada individu; si es considera reincidència un nou delicte relacionat amb la problemàtica específica de l'individu o qualsevol tipus de delicte, etc. Un altre problema està relacionat amb l'anomenada "xifra negra de la delinqüència", en determinats tipus de delictes, com els de violència domèstica, hi ha un gran nombre d'episodis violents que no arriben a ser denunciats i dels quals, per tant, no hi ha cap tipus de registre. També s'ha de tenir en compte que la violència domèstica és un delicte, que malgrat la creença generalitzada i les seves greus conseqüències, és poc

freqüent, i això fa, que el sol fet que només un reincideixi ja és suficientment greu i pot donar la falsa aparença que res no funciona. Per últim, s'ha trobat que la elecció del període de seguiment també es presenta com un problema, atès que les latències de risc de reincidència en agressors domèstics són perllongades. Tots aquests factors fan que tot i ser necessària l'avaluació de la reincidència, és imprescindible dissenyar altres tipus de mesures complementàries que vagin més enllà de la valoració de la no-reincidència (Israel i Hong, 2006). Concretament són necessàries mesures que siguin sensibles als canvis terapèutics i que ajudin a comprendre els processos que estan intervenint en aquests canvis que es produeixen en el subjecte. Una possibilitat en aquest sentit seria utilitzar instruments de valoració psicològica i de necessitats criminogèniques que avaluin canvis psicològics i de risc en el subjecte com a conseqüència de les intervencions realitzades.

Revisada la bibliografia especialitzada, s'ha comprovat que a Espanya només s'ha realitzat una única avaluació d'un programa de tractament psicològic per agressors domèstics. Aquesta avaluació ha estat feta pel Dr. Enrique Echeburúa i el seu equip del País Basc. L'objectiu del seu estudi pilot va ser determinar l'eficàcia del seu programa per a homes violents a la llar en un medi comunitari (Echeburúa i Fernández-Montalvo, 1997). Els resultats obtinguts han mostrat una taxa d'èxits del 81% al finalitzar el tractament, considerant com a tal la desaparició completa de la violència física i la reducció significativa de la violència psíquica (Echeburúa, 2006). Aquests resultats ens donen unes xifres esperançadores tot i l'alt grau d'abandonaments. Paral·lelament, tenim notícies de que s'està portant a terme l'avaluació d'un programa que s'aplica a algunes presons espanyoles (Echeburúa, en premsa).

Malgrat la importància de l'avaluació dels programes terapèutics, ha quedat clar que actualment a l'Estat espanyol hi ha una gran mancança d'avaluacions dels programes de tractament per a agressors domèstics. Per aquest motiu, el projecte que es proposa posseeix una gran rellevància per l'àmbit penitenciari, on aquest tipus de programa és la clau per a la millora de les possibilitats de rehabilitació dels agressors familiars. En definitiva, l'estudi que es planteja és pioner a Catalunya en l'avaluació del programa d'agressors domèstics a presó.

2. Objectius de la recerca

El present estudi pretén avaluar l'eficàcia del tractament per a agressors domèstics que actualment es realitza al Centre Penitenciari Quatre Camins de Barcelona. Per assolir aquest objectiu s'ha previst la recollida de dades de diverses variables psicològiques (distorsions cognitives, actituds envers la violència i les dones, habilitats interpersonals, impulsivitat, personalitat, estadis de canvi terapèutic, etc.) que teòricament estan influenciades per l'efecte del tractament.

Com s'ha fet esment a la introducció teòrica, una bona mesura de l'eficàcia dels tractaments psicològics consisteix en avaluar els canvis terapèutics produïts en les variables psicològiques que són objectiu de les intervencions. Per aquest motiu, s'ha optat per fer una avaluació dels canvis produïts, com a conseqüència del tractament, en una sèrie de variables psicològiques que estan teòricament relacionades amb l'agressió domèstica. Per a realitzar aquesta avaluació s'ha previst una comparació entre un grup de tractament i un grup control. El grup de tractament està compost per individus que han participat en el programa de tractament psicològic per agressors domèstics al llarg del període 2006-2007 en el CP. Quatre Camins. El grup de control s'integra de subjectes que no han rebut cap tractament per raons alienes al rebuig (per estar en llista d'espera o per tenir condemnes massa curtes com per a poder implementar-lo).

La hipòtesi de treball d'aquest estudi és que si es comparen les mesures psicològiques obtingudes entre el grup tractament i el grup control s'observarà una diferència significativa entre ambdós grups en les variables que s'han seleccionat per a avaluar els diferents aspectes que pretén modificar el tractament. D'altra banda, una segona hipòtesi específica consisteix en confirmar l'homogeneïtat dels grups de l'estudi en les diferents variables sociodemogràfiques i de carrera criminal dels subjectes. És a dir, els grups són similars en les diferents variables plantejades i, per tant, es pot concloure que les possibles diferències observades són degudes al tractament.

3. Metodologia

3.1 Subjectes

Per a la realització d'aquest projecte s'ha dissenyat un estudi comparatiu entre dos grups de subjectes: un grup de tractament (GT) compost per 32 agressors domèstics que han rebut tractament durant el període 2006-2007 al Centre Penitenciari Quatre Camins de Barcelona, i un grup control (GC) format per 30 agressors domèstics que es troben actualment a l'espera de rebre o iniciar el tractament, o bé que, per les característiques de les seves condemnes, no han pogut accedir, encara, al programa de tractament.

Cal esmentar que en tot el procés de recollida i tractament de les dades s'ha observat amb cura les disposicions de la *Llei catalana de protecció de dades* en referència a preservar la identitat dels subjectes. En aquest sentit, s'ha separat en dos bases de dades diferents la informació empírica del subjectes i les seves dades personals i identificatives.

3.2 Instruments d'avaluació

En aquest apartat es presenten les principals característiques dels instruments d'avaluació utilitzats en aquest estudi. En concret els instruments s'agrupen en quatre blocs diferents en funció de les variables que avaluen:

1. *Variables sociodemogràfiques i de carrera criminal*: S'ha elaborat per a aquest estudi una plantilla de recollida de dades sociodemogràfiques i de carrera criminal rellevants per a aquesta tipologia delictiva (en concret s'exploren les següents àrees: país i família d'origen, consum de substàncies tòxiques, variables relacionades amb els antecedents delictius, variables vinculades al delicte actual, etc.).

2. *Variables de maltractament*

- *Inventari de pensaments sobre la dona* (Echeburúa i Fernández-Montalbo, 2000). L'objectiu d'aquest instrument és avaluar les distorsions i actituds envers la dona. Està format per 13 ítems binaris destinats a la detecció de pensaments irracionals relacionats amb els rols sexuals i la inferioritat de la dona.

- *Inventari de pensaments distorsionats sobre la violència* (Echeburúa i Fernández-Montalbo, 2000). És un qüestionari compost de 16 ítems binaris, l'objectiu del qual és detectar pensaments irracionals en vers l'ús de la violència, així com l'acceptació de la violència com a forma de resoldre els conflictes.

- *Índex de resposta interpersonal* (Davis, 1980; versió espanyola de Garrido i Beneyto, 1995). Consisteix en un instrument de 28 ítems que avaluen quatre components de l'empatia: fantasia (capacitat per a la imaginació i identificació amb personatges ficticis), consciència de perspectiva (capacitat per apreciar el punt de vista dels altres), interès empàtic (capacitat per mostrar preocupació per persones que tenen experiències negatives), i malestar personal (capacitat per sentir les emocions negatives dels altres com a pròpies).

3. Variables psicològiques

- *Escala d'Impulsivitat de Barrat (BIS-11)*. Aquesta escala està composta de quatre subescales que indiquen les diferents facetes del constructe impulsivitat: Impulsivitat motora, Impulsivitat cognitiva i Impulsivitat per no-planificació.

- *STAXI-2*. Aquest qüestionari consisteix en 44 ítems sobre la conceptualització de la ira distribuïts en tres escales: Estat, Tret i Expressió i Control de la Ira.

Altres variables:

- *Escala d'estadis de canvi (SOCS) de Prochaska i DiClemente*. Instrument de 32 ítems que es divideix en els quatre diferents estadis de motivació cap al canvi terapèutic que proposaren els esmentats autors: Precontemplació, Contemplació, Acció i Manteniment.

3.3 Fonts d'informació

Les fonts d'informació i els arxius documentals dels quals s'ha nodrit aquest estudi són les següents:

1. Expedients penitenciaris: En els protocols i els expedients penitenciaris es pot trobar tota la informació existent sobre l'individu durant la seva estada a presó. Inclou informació judicial (testimoni de sentència, resolucions per part dels jutges corresponents, etc.), les entrevistes amb

els diferents professionals (psicòlegs, educadors socials, pedagogs, mestres, etc.), els informes de l'equip tècnic de tractament del centre, sancions, etc.

1. Entrevistes i informació amb l'equip de tractament: La informació que es recull fa referència a la història de vida de l'individu, des de la seva infantesa fins al moment actual. Això inclou: conducta escolar, ambient familiar, relació amb el grup d'iguals, vida laboral, família adquirida, problemes de salut, consum de substàncies tòxiques, inici de conductes delictives, adaptació al sistema penitenciari, plans a curt i llarg termini.
2. Fitxa penitenciària informatitzada: Aquí apareixen les dades filials de l'individu, i algunes de les seves característiques físiques. Tanmateix es recull informació de manera informatitzada dels diferents aspectes jurídic-penitenciaris vinculats amb el subjecte. També pot constar les diferents activats i tractaments vinculats a l'àrea psicològica-educativa de l'intern. Finalment, alguns subjectes per les seves específiques característiques poden tenir un protocol de valoració del risc.

3.4 Disseny i anàlisi de dades

La metodologia de l'estudi consisteix en un disseny *intergrup*, és a dir, una comparació entre un grup de subjectes que han rebut tractament i un grup control que no l'han rebut per raons diferents al propi rebuig. A partir de les possibles diferències trobades entre ambdós grups de subjectes, es pretén ponderar el grau d'eficàcia del tractament que reben els agressors domèstics.

Aquesta comparació s'establirà a partir de les variables psicològiques anteriorment esmentades. Des d'un punt de vista teòric, es parteix del supòsit que el tractament psicològic té l'objectiu d'incidir en una sèrie de variables en les quals els subjectes presenten dèficits. La investigació apunta que els agressors domèstics presenten una sèrie de mancances específiques en variables com les distorsions cognitives sobre la dona, habilitats personals, impulsivitat o control de la ira. Per aquest motiu, si el tractament és efectiu,

influirà en les puntuacions dels subjectes en aquestes variables i, en conseqüència, disminuirà els dèficits presentats per aquests.

Les anàlisis estadístiques utilitzades per estimar si hi ha un canvi o una diferència significativa entre el grup de tractament i el grup control són, en primer lloc, una comparació entre les mitges de les puntuacions en els diferents qüestionaris dels dos grups de subjectes. En concret, s'ha realitzat una *prova T per a grups independents* ja que s'entén que les puntuacions del grup de tractament no estan influenciades per les del grup control i a l'inrevés. En segon lloc, s'han dut a terme les correlacions entre les puntuacions en els diferents tests psicològics per a determinar si aquestes variables estan associades i si la correlació apunta en la direcció que la teoria prediu.

4. Resultats

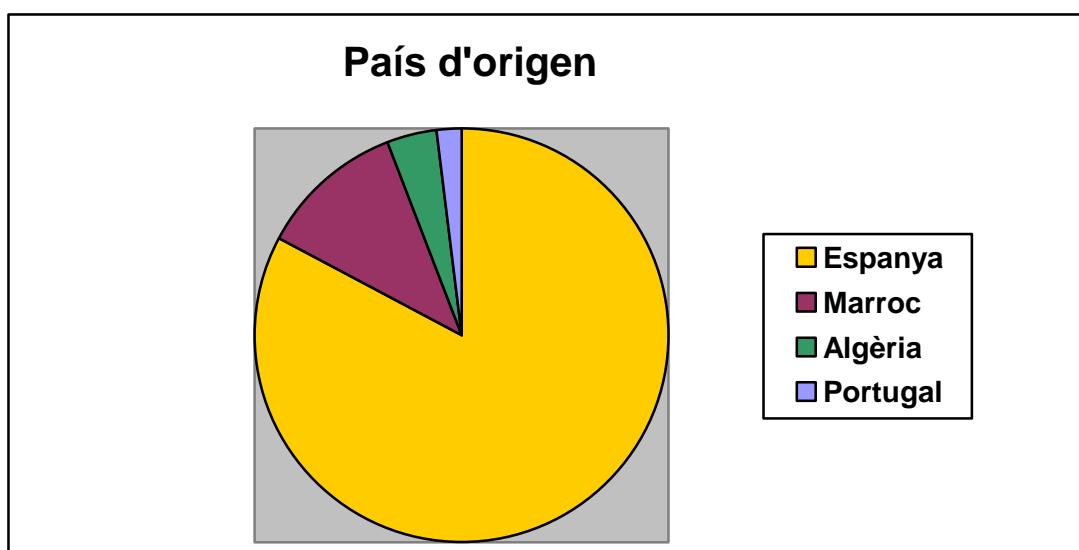
4.1 Resultats descriptius

A continuació es descriuen tota una sèrie de variables sociodemogràfiques obtingudes en aquest estudi que la investigació empírica sobre agressors domèstics ha posat de manifest com a rellevants.

En primer lloc, s'ha trobat que l'edat dels subjectes oscil·la entre un mínim de 23 i un màxim de 62 anys (Mitja=39,77 i Desviació Estàndard=9,4). Aquesta variable, com les diferents variables sociodemogràfiques recollides no presenten diferències significatives entre ambdós grups (Grup de Tractament i Grup Control). És a dir, amb les variables obtingudes es pot afirmar l'equivalència dels grups de comparació.

Respecte el país d'origen, com es pot veure a la Figura 1, el 82,7% de la mostra és d'origen espanyol, seguit per un 11,5% de subjectes provinents del Marroc, un 3,8% d'origen Algerià i, finalment, un 1,9% dels subjectes són d'origen portuguès.

Gràfic 1: País d'origen

En relació amb la variable “haver estat víctima de maltractaments”, del total de subjectes dels quals es disposa d’informació (57,7%), un 33,3% han sofert una victimització infantil per part dels seus progenitors. L’autor d’aquests episodis violents ha estat en un 5,8% el pare i en un 1,9% dels casos la mare (veure Taula 1).

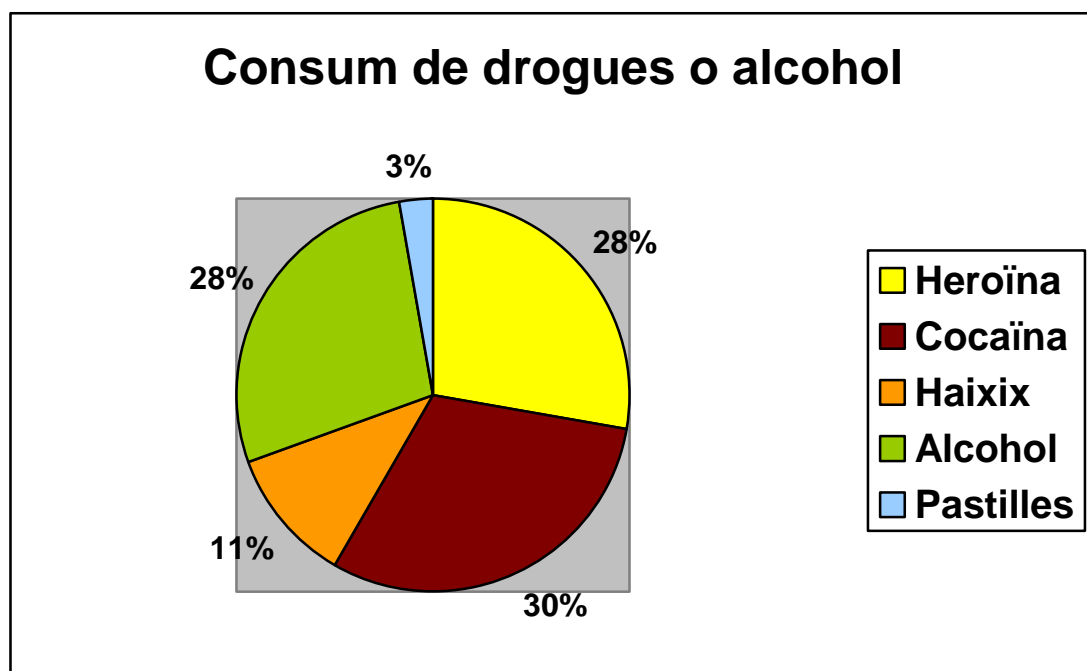
Taula 1: Víctima de maltractaments físics

		Freqüència	Percentatge	Percentatge vàlid
Vàlids	No	20	38,5%	66,7%
	Si	10	19,2%	33,3%
	Total	30	57,7%	100,0%
No consta informació		22	42,3%	
Total		52	100,0%	

Una altra variable sociodemogràfica rellevant per a la descripció de la mostra és el “consum habitual de drogues o substàncies tòxiques”. Del 50% dels subjectes dels quals es té informació, en un 26,9% s’informa de l’absència de consum. La resta de subjectes consumeixen de manera habitual drogues i, en concret, un 30,6% són consumidors de cocaïna, un 27,8% dels subjectes consumeixen alcohol i també un 27,8% heroïna, seguit d’un 11,1% de haixix i un 2,8% de pastilles (veure Figura 2). Cal destacar que el 46% dels subjectes

que consumeixen drogues són politoxicòmans, és a dir, tot i tenir una substància de preferència, consumeixen diferents substàncies tòxiques. Finalment, s'ha de precisar que la variable consum habitual de drogues fa referència a si ha hagut al llarg de la vida del subjecte aquest consum habitual de drogues i de quin tipus de substància tòxica es tracta. No obstant això, aquesta variable és independent a si el subjecte ha iniciat tractament per a la desintoxicació o ha abandonat la droga de forma espontània. És a dir, aquesta variable mostra de forma descriptiva la prevalença del consum de drogues en la vida dels subjectes.

Gràfic 2: Consum de drogues o alcohol

Un segon grup de variables fa referència a la carrera criminal dels subjectes. En primer lloc, la condemna dels subjectes per agressió domèstica oscil·la entre un mínim de 6 mesos i un màxim de 30 anys (Mitja= 5 anys i 6 mesos, Desviació Estàndard= 5 anys). En relació amb l'edat del primer ingrés a presó dels subjectes de la mostra, aquesta abasta des d'un mínim de 18 anys fins un màxim de 57 anys (Mitja= 29,75 anys, Desviació Estàndard= 9,5 anys). Resulta evident que l'edat mínima és 18 anys ja que aquesta variable només considera l'ingrés en una presó d'adults i no té en compte si el subjecte ha ingressat quan era menor en un Centre de Justícia Juvenil.

Dues variables importants de la història delictiva dels subjectes són el número de ingressos i el número de delictes coneguts. Com es pot observar a la Taula 2, del total de subjectes de la mostra dels quals s'ha pogut obtenir informació, el 37,1% han ingressat un únic cop, el 20% reporten dos ingressos, el 25,7% tenen tres ingressos i el 17,1% han ingressat més de 3 cops i fins a un màxim de 8 vegades.

Taula 2: Número d'ingressos

		Freqüència	Percentatge	Percentatge	Percentatge
				vàlid	acumulat
Vàlids	1	13	25,0	37,1	37,1
	2	7	13,5	20,0	57,1
	3	9	17,3	25,7	82,9
	4	2	3,8	5,7	88,6
	5	2	3,8	5,7	94,3
	7	1	1,9	2,9	97,1
	8	1	1,9	2,9	100,0
	Total	35	67,3	100,0	
No consta informació		17	32,7		
Total		52	100,0		

D'altra banda, el número total de delictes dels subjectes oscil·la entre un mínim d'un únic delicte i un màxim de 8 delictes segons la informació de la qual es disposa (Mitja= 3,7 delictes, Desviació Estàndard= 2,2 delictes). Un 25% dels subjectes cometem un únic delicte i el 75% restant reporten de 2 o més delictes. Per últim, en relació amb els antecedents delictius per la comissió d'un delicte diferent al d'agressió domèstica, el 40% dels subjectes dels quals s'ha obtingut informació ha comès delictes contra la propietat, el 31,4% contra les persones, el 2,9% contra la salut pública i la resta alguna tipologia diferent a les esmentades.

Respecte el delicte actual per el qual estan complint condemna els subjectes de la mostra, dintre de la tipologia delictiva de violència domèstica, com es pot

veure a la Taula 3, un 38,5% es tipifica com un delict de violència domèstica habitual, un 21,2% per un delict de lesions, un 9,6% per un delict d'homicidi (en grau de temptativa o consumat) i un 7,7% per un delict d'assassinat. En menor mesura també es registren delictes d'amenaques, de maltractament en l'àmbit familiar, d'agressió sexual, d'incendi, de violència física contra les persones i de robatori amb força. Cal especificar que la denominació de violència domèstica habitual i maltractament en l'àmbit familiar fa referència al mateix delict però regulat en dues reformes de llei diferents. Finalment, en relació amb la víctima del delict, del total d'agressors dels quals es disposa d'informació, un 62,5% dels subjectes agredeixen a la seva parella actual, un 17,5% a la seva ex parella, i la resta poden agredir tant a la parella i els fills com a d'altres familiars. Només un 2,5% dels subjectes de la mostra cometien una agressió envers a una víctima desconeguda.

Taula 3: Delict principal actual

	Freqüència	Percentatge	Percentatge acumulat
Violència domèstica habitual	20	38,5	38,5
Lesions	11	21,2	59,7
Homicidi	5	9,6	69,3
Assassinat	4	7,7	77
Amenaces	3	5,8	82,8
Maltractament en l'àmbit familiar	2	3,8	86,6
Agressió sexual	2	3,8	90,4
Incendi	2	3,8	94,2
Violència física contra les persones	2	3,8	98
Robatori amb força	1	1,9	100,0
Total	52	100,0	

Dos factors que determinen la gravetat i el risc d'agressió domèstica són l'ús d'una arma en la comissió del delict i si aquest delict s'ha comès en tràmits de separació o de ruptura de la parella. En primer terme, del total de la

informació aconseguida, un 62,5% dels delictes es van dur a terme sense cap arma (s'inclouen tant les armes blanques com les de foc, així com qualsevol objecte considerat amb la mateixa capacitat de causar lesions en la víctima), en un 34,4% dels casos es va fer servir una arma blanca i la resta, en una proporció molt petita, un altre objecte de perillositat similar (per exemple, una ampolla de vidre trencada). En segon terme, cal destacar que el 45,5% dels delictes s'han comès en tràmits de separació o ruptura de la parella (del 63,5% dels subjectes dels quals s'obté informació sobre aquesta variable).

4.2 Anàlisis comparatives

Les anàlisis de les proves psicològiques utilitzades estableixen que les diferències entre els subjectes del Grup de Tractament i els del Grup Control són petites. Malgrat això, el grup de tractament presenta sistemàticament una millora en les seves puntuacions respecte del grup control. Els estadístics descriptius per a ambdós grups de subjectes dels diferents qüestionaris es presenten en la Taula 4 inclosa als Annexes. Així mateix, s'incorpora a Annexes una relació dels qüestionaris amb les seves sigles associades.

En l'Inventari de Pensaments Sobre la Dona (IPSD_TOT), el Grup Control obté una mitja de 4,13 punts mentre que el Grup de Tractament n'obté 2,91 punts. La correcció de la prova estableix que a més puntuació en el qüestionari, més distorsions cognitives sobre la dona presenta el subjecte. Per tant, de forma descriptiva, el Grup Control tindria més distorsions cognitives sobre la dona que el Grup de Tractament.

L'Inventari de Pensaments Sobre la Violència (IPSV_TOT) oscil·la entre una puntuació mínima de 0 fins a 15 punts. Amb el mateix sistema de correcció que el test anterior, a major puntuació en el qüestionari es pot esperar una major presència de distorsions cognitives sobre l'ús de la violència per resoldre problemes. El Grup Control té una mitja de 6,5 punts mentre que el Grup de Tractament la té de 5,4 punts. Així mateix, el Grup Control presenta més distorsions sobre l'ús de la violència que el Grup de Tractament, tot i que la diferència es més petita que en el qüestionari anterior.

L'Índex de Resposta Interpersonal (IRI), que globalment mesura l'empatia del subjecte, avalua en quatre subescales la capacitat d'adoptar la perspectiva de l'altre (PT), les fantasies (FS), l'empatia del subjecte (EC) i el seu malestar psicològic personal (PD) (ja explicades en l'apartat d'Instruments). La mitja en la puntuació total de l'instrument és de 82,1 punts per al Grup Control i 84,2 punts per al Grup de Tractament. Aquestes puntuacions apuntarien a que el Grup de Tractament mostra més capacitat d'empatia i de relació interpersonal que el Grup Control.

En relació amb l'Escala d'Impulsivitat de Barratt (BIS), la correcció de l'instrument especifica que una major puntuació en la prova comporta una major impulsivitat. La mitja del Grup Control és de 44,93 punts i la del Grup de Tractament és de 38,91 punts. En definitiva, les diferències d'impulsivitat entre ambdós grup són considerables, obtenint major puntuació d'impulsivitat el Grup Control respecte al Grup de Tractament.

L'Stasi-2 es divideix en tres components: Estat d'ira (EST_IRA), Tret d'ira (TR_IRA) i Expressió i Control de la Ira (IEI) (veure Taula 4). La mitja del Grup Control en les tres escales és superior a la del Grup de Tractament, és a dir, els subjectes del Grup Control manifesten més ira que els del Grup de Tractament.

Per finalitzar, l'Escala d'Estadis de Canvi (SOCS) es presenta dividida en les seves quatre subescales: Precontemplació (SOCS_PRE), Contemplació (SOCS_CON), Acció (SOCS_AC) i Manteniment (SOCS_MANT). Com es pot veure en la Taula 4 dels Annexes, les puntuacions més elevades per ambdós grups corresponen a l'estadi de canvi de Contemplació i Acció, és a dir, els subjectes, tant en el grup control com en el de tractament, descriuen que pensen fer alguna cosa per solucionar el seu problema i que ja ho estan fent en major o menor grau. Aquests resultats són coherents atès que tot i que el subjectes del Grup Control no realitzen un tractament, sí que estan en llista d'espera per a fer-ho o a l'expectativa de poder-s'hi incorporar. Tanmateix, els subjectes del Grup Control obtenen puntuacions més elevades a l'estadi de canvi de Precontemplació, on els subjectes valoren que tenen un problema i comencen a elaborar com poder solucionar-ho.

En segon terme, es presenten a Annexes en la Taula 5 els resultats obtinguts amb la prova *T per a mostres independents* per a cada un dels tests utilitzats i les seves respectives subescales. La diferència de mitges observades entre les puntuacions d'ambdós grups de subjectes ha estat significativa per a tres instruments, és a dir, que les diferències entre ambdós grups no són degudes a l'atzar i, per tant, es rebutja la hipòtesi nul·la que presuposava la igualtat entre els dos grups de subjectes. Els instruments que presenten diferències significatives són l'Inventari de Pensaments Sobre la Dona (IPSD), l'Inventari de Pensaments Sobre la Violència (IPSV) i l'Escala d'Impulsivitat de Barrat (BIS). Així mateix, la subescala de l'STAXI-2, Tret d'Ira (TR_IRA) també és significativa.

No obstant aquests resultats, cal tenir en compte que les diferències trobades entre els grups en dos dels qüestionaris utilitzats (l'Índex de Resposta Interpersonal i l'Escala d'Estadis de Canvi) no són significatives. Tampoc es pot obviar que les dades obtingudes en aquest estudi, tot i complir amb els criteris estadístics, no són suficientment bones com per afirmar amb rotunditat que les diferències entre els grups són degudes al tractament.

4.3 Correlació entre variables psicològiques

A continuació s'enuncien els resultats obtinguts en les correlacions realitzades entre els qüestionaris que s'han utilitzat per a avaluar les variables psicològiques. A la Taula 6 d'Annexes es presenten aquelles correlacions de Pearson que han estat significatives (a nivell 0,01 i 0,05) essent eliminats de la taula aquells qüestionaris o subescales que no ho eren.

En primer lloc, l'Inventari de Pensaments Sobre la Dona (IPSD) correlaciona positivament amb l'Inventari de Pensaments Sobre la Violència (IPSV), la Impulsivitat i la Ira. És a dir, a major nombre de distorsions cognitives sobre la dona s'observa un major nombre de distorsions cognitives sobre l'ús de la violència com a mecanisme per a resoldre conflictes. Així mateix, existeix una correlació entre un major nombre de distorsions cognitives i la presència d'una major impulsivitat i ira en el subjecte.

Per contra, existeix una correlació negativa entre l'Inventari de Pensaments Sobre la Dona i l'escala que mesura empatia (IRI), és a dir, a major nombre de distorsions sobre la dona, els subjectes presenten menor capacitat per posar-se en la perspectiva de l'altre i empatitzar amb altres persones i, en concret, amb les dones. Aquesta relació segueix la línia teòrica esperada i sustenta que treballar l'empatia sigui un dels objectius del tractament amb agressors domèstics.

En segon terme, l'Inventari de Pensaments Sobre la Violència (IPSV) correlaciona positivament amb les subescales de Malestar Psicològic personal (IRI_PD) i impulsivitat cognitiva (BIS_COG). Per tant, les distorsions sobre l'ús de la violència com a recurs per resoldre problemes implicarien una impulsivitat a nivell cognitiu, és a dir, el subjecte no reflexiona sobre les seves accions. Aquestes dues variables (distorsions i impulsivitat) estarien associades també a un malestar psicològic del subjecte.

Així mateix s'observa una forta correlació entre aquest instrument (Inventari de Pensaments Sobre la Violència) i l'escala que avalua l'estat i tret d'ira (EST_IRA i TR_IRA, respectivament). És destacable que si el subjecte manifesta distorsions cognitives sobre l'ús de violència tingui una probabilitat molt elevada de tenir trets de personalitat relacionats amb un pobre control de la ira.

Finalment, en relació amb les tres subescales de l'Índex de Resposta Interpersonal (IRI) s'ha observat que entre elles mateixes correlacionen fortament però en dos direccions diferents. La capacitat d'adoptar la perspectiva de l'altre (IRI_PT) correlaciona positivament amb l'empatia (IRI_EC), però negativament amb el malestar personal (IRI_PD). D'altra banda, l'element cognitiu de l'empatia (IRI_PT) correlaciona negativament amb la impulsivitat cognitiva, és a dir, a major empatia cognitiva menor impulsivitat cognitiva. També s'ha observat que el malestar personal correlaciona positivament amb la impulsivitat cognitiva i l'estat d'ira (EST_IRA).

5. Discussió i conclusions

D'acord amb els objectius plantejats en aquest estudi es podria concloure que el tractament que actualment s'està realitzant al Centre Penitenciari Quatre Camins amb agressors domèstics obté un suport empíric parcial d'aquesta recerca. Del total de les cinc mesures psicològiques utilitzades per avaluar l'eficàcia d'aquest tractament s'ha evidenciat que les diferències entre el Grup de Tractament i el Grup Control són significatives per a tres d'elles. Aquests instruments són l'Inventari de Pensaments Sobre la Dona, l'Inventari de Pensaments sobre la Violència i l'Escala d'Impulsivitat de Barrat. Així mateix per al qüestionari STAXI-2, l'escala que valora la ira com a tret, també presenta diferències significatives entre ambdós grups. En resum, les diferències entre el Grup de Tractament i el Grup Control que podrien vincular-se a l'efecte de la intervenció psicològica, són rellevants en relació a les distorsions cognitives (tant envers la dona com envers l'ús de la violència per resoldre conflictes) així com en relació amb la impulsivitat i la ira.

No obstant això, si es té en compte el fet que les mesures utilitzades pretenien avaluar tots aquells dèficits psicològics que són objectiu del tractament amb agressors domèstics, els resultats d'aquesta investigació no atorguen una eficàcia complerta a la intervenció psicològica (no hi ha diferències significatives en empatia, ira o estadis de canvi terapèutic). Cal destacar que aquest ha estat un estudi pilot amb resultats positius tot i que amb algunes limitacions. És important fer esment que, malgrat que estadísticament no totes les diferències han estat significatives, sí que es detecta una tendència consistent que posa de relleu una millora en totes les puntuacions obtingudes per el grup de tractament. És a dir, els agressors domèstics que han rebut tractament obtenen millors puntuacions sistemàticament i en el sentit que és d'esperar, a les variables psicològiques avaluades, que el grup control (menors distorsions cognitives, major empatia, menor impulsivitat, menor ira i major motivació terapèutica).

Aquests resultats són coherents i comparables als obtinguts per Echeburúa y col·laboradors (2006) en el seu estudi sobre l'eficàcia del programa de tractament amb agressors domèstics a presó. En aquesta investigació

s'avaluava abans i després de rebre tractament a un grup de subjectes condemnats per violència de gènere. Els resultats principals d'aquesta recerca apunten cap a una disminució en les àrees de distorsions cognitives (envers la dona i l'ús de la violència), així com en l'estat d'ira dels subjectes. La impulsivitat, a diferència de l'estudi aquí plantejat, no mostrava diferències significatives. Finalment, les puntuacions mitges dels subjectes són similars en els instruments que comparteixen ambdós estudis (Inventari de Pensaments sobre la Dona, Inventari de Pensaments sobre la Violència, Índex de Resposta Interpersonal, Escala d'Impulsivitat de Barratt, STAXI-2 i l'Escala d'Estadis de Canvi), fet que fa comparables els resultats d'ambdues recerques.

Algunes limitacions d'aquesta investigació que s'han trobat en el procés de recol·lecció de dades són, en primer lloc, la dificultat d'accés als subjectes i la consecució d'un número suficient de agressors domèstics per tal d'assegurar la validesa i representativitat de la mostra. Aquesta dificultat és comú en les investigacions sobre delinqüents i més concretament sobre tipologies específiques de delinqüència (agressors sexuals, agressors domèstics, delinqüents violents, psicòpates, etc.) on la prevalència és baixa. Cal aclarir també, a títol informatiu, que la documentació i informació dels interns no és homogènia ni estandarditzada per a tots ells. És a dir, s'han trobat moltes dificultats per aconseguir la informació necessària dels subjectes de la mostra ja que molts cops no constava al centre ni tan sols el propi testimoni de sentència de l'intern. Aquesta manca d'informació per qüestions alienes a la investigació, ha dificultat la recollida de dades i la posterior utilització d'aquestes en les anàlisis estadístiques de l'estudi. Per aquest motiu diversos resultats descriptius fan referència només a una part de la mostra, ja que de la resta de subjectes no es coneixia aquesta informació.

En segon terme, és necessari esmentar els inconvenients d'aplicar a una població penitenciària instruments validats amb mostres d'estudiants universitaris (Beven, O'Brien-Malone i Hall, 2004). Diverses investigacions apunten la necessitat d'adaptar els instruments utilitzats per a poblacions de no-delinquents als dèficits i especificitats de la població reclusa. En aquest

sentit, la investigació futura s'hauria d'encaminar en la creació d'eines i qüestionaris específics i sensibles per a mostres de delinqüents.

Respecte el disseny de la investigació, futures recerques haurien d'avaluar l'eficàcia del tractament amb agressors domèstics a través d'estudis amb mesures pre i postractament. Aquest tipus de disseny resulta més sensible per detectar els possibles canvis psicològics com a conseqüència d'una intervenció psicològica. A més a més, caldria incorporar altres mesures com per exemple la reincidència dels subjectes per a avaluar des d'una altra perspectiva l'eficàcia del programa de tractament amb agressors domèstics.

6. Referències bibliogràfiques

- Aguilar, S., Cerezo, A.I., Díaz, S., Díaz, C., Espinosa, I., López, J.A., López, R. i Palma, E. (1995) Actuaciones policiales en riñas domésticas. *Boletín Criminológico*, 9, abril.
- Benítez, M. J. (2004). *Violencia contra la mujer en el ámbito familiar: Cambios sociales y legislativos*. Madrid: Edisofer, S.L.
- Beven, J., O'Brien-Malone, A. I Hall, G. (2004). Using the Interpersonal Reactivity Index to Assess Empathy in Violent Offenders. *International Journal of Forensic Psychology*, 1 (2), 33-41.
- Browne, K. D. (1989). Family Violence: Spouse and Elder Abuse. En K. Howells i C. R. Hollin (eds.), *Clinical Approaches to Violence*. Nueva York: John Wiley & Sons.
- Davis, M.H. (1980). *Interpersonal Reactivity Index. A multidimensional approach to individual differences in empathy*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Echeburúa, E. i Fernández-Montalvo, J. (1997). Tratamiento cognitivo-conductual de hombres violentos en el hogar: un estudio piloto. *Análisis y Modificación de Conducta*, 23, 355-384.
- Echeburúa, E., Corral, P., i Fernández-Montalvo, J. (2000). Escala de Inadaptación: Propiedades psicométricas en contextos clínicos. *Análisis y Modificación de Conducta*, 26, 325-340.
- Echeburúa, E., i Fernández-Montalvo, J. (2001). *Celos en la pareja: una emoción destructiva*. Barcelona: Ariel.
- Echeburúa, E., i Fernández-Montalvo, J. (2006). *Evaluación del programa de tratamiento en prisión para agresores en el ámbito familiar*. Documento no publicado, Dirección General de Instituciones Penitenciarias.
- Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., i Amor, P.J. (2006). Psychological treatment of men convicted of gender violence: A pilot-study in Spanish prisons. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50, 56-70.
- Fernández-Montalvo, J., Echeburúa, E. y Amor, P. J. (2005) Aggressors against women in prison and in the community: an exploratory study of a

differential profile. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49 (2),158-167.

Israel, M. i Hong, W. (2006). If <<something works>> is the answer, what is the question? Supporting pluralist evaluation in community corrections in the United Kingdom. *European Journal of Criminology*, 3(2), 181-200.

Martín Barroso, C. i Laborda Rodríguez, R. (1996/1997). Los malos tratos a la mujer. *Ciencia Policial*, 9, 25-30.

Matud, M.P., Marrero, R., Carballeira, M., Pérez, M., Correa, M. L., Aguilera, B. y Sánchez, T. (2003). Transmisión intergeneracional de la violencia doméstica. *Psicología Conductual*, 11 (1), 25-41.

Ohlin, L. i Tonry, M. (1989). Family Violence in Perspective. En L. Ohlin i M. Tonry (eds.), *Family Violence* (pp. 1-18). Chicago: The University of Chicago Press.

Prochaska, J.O. i DiClemente, C.C. (1983). Stages and processes of self-change of smokint: towards an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51, 390-395.

Redondo, S. (2008). *Manual para el tratamiento psicológico de los delincuentes*. Madrid: Pirámide.

Redondo, S. i Andrés Pueyo, A. (2004). Perfil y tratamiento del maltratador familiar. *Cuadernos de la Guardia Civil: Revista de Seguridad Pública*, 30 (2ª Época), 25-36.

7. Annexes

IPSD_TOT	Inventari de Pensament Sobre la Dona: Puntuació total
IPSV_TOT	Inventari de Pensament Sobre la Violència: Puntuació total
IRI_TOT	Índex de Resposta Interpersonal
IRI_PT	Subescala: Adoptar la Perspectiva de l'Altre (<i>Perspective Taking</i>)
IRI_FS	Subescala: Fantasia (<i>Fantasy</i>)
IRI_EC	Subescala: Capacitat d'Emaptia (<i>Empathy Concern</i>)
IRI_PD	Subescala: Malestar Psicològic Personal (<i>Personal Distress</i>)
BIS_TOT	Escala d'Impulsivitat de Barratt
BIS_COG	Subescala: Impulsivitat Cognitiva
BIS_MOT	Subescala: Impulsivitat Motora
BIS_NPL	Subescala: Impulsivitat per No Planificació
STAXI-2	Test d'avaluació de la Ira
EST_IRA	Estat d'Ira
TR_IRA	Tret d'Ira
IEI	Expressió i Control de la Ira
SOCS	Escala d'Estadis de Canvi
SOCS_MANT	Subescala: Manteniment
SOCS_AC	Subescala: Acció
SOCS_PRE	Subescala: Precontemplació
SOCS_CON	Subescala: Contemplació

Taula 4. Estadístics de grup per a cada test i subescales

	Grup	N	Mitja	Desviació típica	Error típic. De la mitja
IPSD_TOT	Grup Control (GC)	30	4,13	2,649	,484
	Grup Tractament (GT)	32	2,91	1,692	,299
IPSV_TOT	GC	30	6,50	1,796	,328
	GT	32	5,41	1,864	,330
IRI_TOT	GC	29	82,10	11,11	2,06
	GT	32	84,28	11,56	2,04
IRI_PT	GC	29	22,93	4,697	,872
	GT	32	25,13	6,052	1,070
IRI_FS	GC	29	18,83	5,134	,953
	GT	32	17,94	5,048	,892
IRI_EC	GC	29	25,62	3,736	,694
	GT	32	26,41	3,917	,692
IRI_PD	GC	29	14,72	3,634	,675
	GT	32	14,81	4,862	,860
BIS_TOT	GC	30	44,93	7,54	1,38
	GT	32	38,91	8,54	1,51
BIS_COG	GC	30	8,63	4,030	,736
	GT	32	6,25	4,414	,780
BIS_MOT	GC	30	15,63	4,013	,733
	GT	32	12,53	3,321	,587
BIS_NPL	GC	30	20,67	4,350	,794
	GT	32	20,13	5,440	,962
EST_IRA	GC	30	19,27	5,795	1,058
	GT	32	17,34	3,259	,576
TR_IRA	GC	30	18,73	6,507	1,188
	GT	32	15,94	3,983	,704
IEI	GC	30	23,07	9,609	1,754

	GT	31	19,68	7,296	1,310
SOCS_MANT	GC	30	24,10	5,448	,995
	GT	32	23,47	5,869	1,038
SOCS_AC	GC	30	31,73	5,369	,980
	GT	32	33,84	4,691	,829
SOCS_PRE	GC	30	19,77	6,328	1,155
	GT	32	17,91	5,590	,988
SOCS_CON	GC	30	32,83	5,621	1,026
	GT	32	33,69	5,456	,965

Taula 5. Prova T per a mostres independents

	t	gl	Sig. (bilateral)	95% Intervalo de confianza para la diferencia	
				Inferior	Superior
IPSD_TOT	2,188	60	,033*	,105	2,349
IPSV_TOT	2,350	60	,022*	,163	2,025
IRI_TOT	-,749	59	,457	-7,99932	3,64372
IRI_PT	-1,570	59	,122	-4,991	,603
IRI_FS	,682	59	,498	-1,721	3,501
IRI_EC	-,800	59	,427	-2,752	1,181
IRI_PD	-,080	59	,937	-2,306	2,129
BIS_TOT	2,937	60	,005**	1,92210	10,13206
BIS_COG	2,216	60	,031*	,232	4,535
BIS_MOT	3,324	60	,002**	1,236	4,969
BIS_NPL	,431	60	,668	-1,971	3,055
EST_IRA	1,624	60	,110	-,446	4,292
TR_IRA	2,055	60	,044*	,074	5,517
IEI	1,555	59	,125	-,973	7,751
SOCS_MANT	,438	60	,663	-2,251	3,513
SOCS_AC	-1,651	60	,104	-4,667	,447
SOCS_PRE	1,229	60	,224	-1,168	4,889
SOCS_CON	-,607	60	,546	-3,668	1,960

Nota. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Taula 6. Correlacions

	IPSD	IPSV	IRI_PT	IRI_EC	IRI_PD	BIS_COG	BIS_MOT	BIS_NPL	EST_IRA	TR_IRA
IPSD		,380(**)	-,34(**)	-,35(**)		,255(*)	,373(**)		,312(*)	,373(**)
IPSV	,380(**)				,334(**)	,272(*)			,501(**)	,385(**)
IRI_PT	-,34(**)			,605(**)	-,285(*)	-,358(**)		-,261(*)		
IRI_EC	-,35(**)		,605(**)			-,380(**)				
IRI_PD		,334(**)	-,285(*)			,335(**)			,348(**)	,277(*)
BIS_COG	,255(*)	,272(*)	-,36(**)	-,38(**)	,335(**)			,272(*)		,294(*)
BIS_MOT	,373(**)									
BIS_NPL			-,261(*)			,272(*)				
EST_IRA	,312(*)	,501(**)			,348(**)					,487(**)
TR_IRA	,373(**)	,385(**)			,277(*)	,294(*)			,487(**)	

* La correlació és significativa al nivell 0,05 (bilateral).

** La correlació és significativa al nivell 0,01 (bilateral).